

ФІНАНСОВІ ВІДНОСИНИ ПІДПРИЄМСТВ ТА ЇХ ОРГАНІЗАЦІЯ В СУЧАСНОМУ ДИНАМІЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

FINANCIAL RELATIONS OF ENTERPRISES AND THEIR ORGANIZATION IN THE MODERN DYNAMIC ENVIRONMENT

У статті досліджено зміст та основні риси поняття «фінансові відносини», визначено природу та особливості фінансових відносин на підприємствах. Досліджено, що на фінансові відносини впливають форма власності та організаційно-правова форма функціонування підприємства, його галузева приналежність, склад майна та джерел формування капіталу тощо. В сучасному динамічному середовищі підприємствам доводиться шукати шляхи реорганізації діяльності та раціонально організувати фінансові відносини, тому ефективна організація та адаптація як зовнішніх, так і внутрішніх фінансових відносин підприємств відповідно до нових загроз та можливостей забезпечить подальше функціонування та розвиток суб'єктів підприємництва. Побудова раціональних фінансових відносин підприємства з іншими суб'єктами ринку здійснюється в процесі фінансової роботи на підприємстві, що передбачає систему використання різноманітних форм і методів для зростання фінансових результатів.

Ключові слова: фінанси, фінансові підприємства, фінансові відносини, грошові відносини, фінансові ресурси.

В статье исследованы содержание и основные черты понятия «финансо-

вые отношения», определены природа и особенности финансовых отношений на предприятиях. Исследовано, что на финансовые отношения влияют форма собственности и организационно-правовая форма функционирования предприятия, его отраслевая принадлежность, состав имущества и источников формирования капитала и др. В современной динамичной среде предприятиям приходится искать пути реорганизации деятельности и рационально организовывать финансовые отношения, поэтому эффективная организация и адаптация как внешних, так и внутренних финансовых отношений предприятий в соответствии с новыми угрозами и возможностями обеспечит дальнейшее функционирование и развитие субъектов предпринимательства. Построение рациональных финансовых отношений предприятия с другими субъектами рынка осуществляется в процессе финансовой работы на предприятии, что предусматривает систему использования различных форм и методов для роста финансовых результатов.

Ключевые слова: финансы, финансовые предприятия, финансовые отношения, денежные отношения, финансовые ресурсы.

УДК 658.14/.17

<https://doi.org/10.32843/infrastruct45-38>

Марусяк Н.Л.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри фінансів і кредиту
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

Marusyak Nataliia

Yuriy Fedkovych Chernivtsi
National University

The article examines the content and main features of the concept of financial relations, identifies the nature and features of financial relations in the enterprises. Financial relations at the enterprise level determine the development of financial relations in society and are characterized by certain peculiarities. In particular, it has been found that they always have monetary form, whether in the process of providing economic activity with funds or distribution of profits, or formation and use of funds. However, monetary relations become financial when they become independent and get a target allocation. It has been investigated that the financial relations are influenced by the form of business ownership, organizational and legal form of functioning of the enterprise, its branch affiliation, the composition of property, sources of capital, etc. In the modern dynamic environment, companies have to look for ways to reorganize activities and develop rational financial relations. Therefore, effective organization and adaptation of both external and internal financial relations of enterprises in accordance with arising threats and opportunities will ensure further functioning and development of business entities. Developing rational financial relations between the enterprise and other market participants is carried out in the process of financial work at the enterprise, which anticipates a system of using various forms and methods for financial support and improvement of financial results. The following areas for improving the efficiency of financial relations have been proposed: providing the necessary amount of financial resources to ensure the main economic activity, capital investments; attracting qualified personnel and meeting social needs; establishing rational relations with the financial and credit system and other economic entities, investors and employees of the enterprise; preservation and efficient use of fixed and working capital; search for the most effective ways to use financial, labour and material resources; and identification of reserves for growth of financial results and increasing the profitability of the enterprise.

Key words: finances, financial enterprises, financial relations, monetary relations, financial resources.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток суспільства, який відображається в усіх сферах діяльності, приводить до значного пришвидшення темпів змін стану навколишнього середовища, невизначеності умов функціонування економічних суб'єктів, політичного та економічного середовища у країні та світі. Фінансові та економічні відносини відображають значну частину відносин суспільства у сфері формування, розподілу та використання різноманітних ресурсів. Вони пов'язані з політичними, соціальними факторами та культурними зв'язками як у межах окремого домогосподарства, підприємства, регіону, держави, так і на міжнародному рівні. Розвиток фінансових відносин є своєрідним віддзеркаленням

розвитку суспільства загалом. Фінансові відносини посідають особливе місце в економічних відносинах суб'єктів господарювання. Водночас матеріальні блага створюються на рівні підприємства, а ефективна організація їх фінансових відносин сприяє розвитку фінансових відносин у суспільстві. Зменшення доходів більшості підприємств у сучасних умовах зумовлює проблеми з платоспроможністю та унеможливорює забезпечення позитивних фінансових результатів. Це веде до сповільнення розвитку та проблем у всіх сферах економічного середовища, тому актуальним є питання вивчення особливостей та пошук шляхів підвищення ефективності організації фінансових відносин на підприємствах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Різні аспекти формування фінансових відносин у суспільстві досліджували такі науковці, як О.Д. Василик, О.І. Барановський, А.С. Гальчинський, В.М. Геєць, М.Я. Дем'яненко, Б.Є. Кваснюк, М.І. Крупка, С.В. Онишко, В.М. Опарін, Ю.М. Пахомов, А.М. Соколовська, В.М. Федосов, Т.В. Черничко, А.А. Чухно, С.І. Юрій. Види фінансових відносин на рівні підприємств розглядали Г.М. Азаренкова, М.М. Бернар, М.Д. Білик, Л.Д. Буряк, В.М. Гриньова, Т.М. Журавель, В.О. Коюда, Р.М. Михайленко, А.М. Поддєрьогін. Водночас особливості та питання ефективної організації фінансових відносин підприємств у сучасному динамічному середовищі ще не достатньо обґрунтовані. Нині організація раціональних фінансових відносин підприємств потребує подальшого дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження особливостей фінансових відносин підприємств з акцентуванням уваги на ефективній організації фінансових відносин у сучасному динамічному середовищі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансові відносини є складовою частиною економічних відносин. Вони відображають взаємодію та зв'язки у грошовій формі суб'єктів економічної системи на різних рівнях. Можна виділити три категорії економічних суб'єктів, такі як держава, підприємства й підприємці, населення. Між ними розвиваються фінансові зв'язки, що визначаються як фінансово-грошові потоки. Розвиток фінансових відносин відбувався еволюційно, відповідно до змін у самій економічній системі, в інших формах економічних відносин. Як зазначає Т.В. Черничко, «сутність моделі фінансових відносин ринкового типу така: на першому етапі проводиться розподіл вартості створеного ВВП між тими, хто брав участь у його створенні; на другому етапі держава шляхом перерозподілу цих доходів забезпечує формування загального бюджетного фонду. На стадії розподілу величина доходів регулюється ринковими інструментами за відсутності (мінімального рівня) інструментів державного адміністрування. На стадії перерозподілу переважають інструменти державного регулятивного впливу. Ця модель дає змогу оцінити роль кожного рівня фінансових відносин у створенні та використанні ВВП, а також забезпечує стимулювання зростання їх економічної активності, зростання виробництва, підвищення продуктивності праці» [1, с. 345].

Він надає таке визначення фінансових відносин: «це частина грошових відносин, яка пов'язана з формуванням та використанням грошових фондів задля забезпечення розширеного відтворення, задоволення потреб суб'єктів господарювання та населення, здійснення економічних, соціальних, політичних та інших функцій сучасної держави» [2, с. 264]. В.М. Опарін фінансові відносини

визначає як відносини, які, «відображаючи рух вартості від одного суб'єкта до іншого, характеризують обмінні, розподільні і перерозподільні процеси і проявляються у грошових потоках» [3, с. 40].

С.І. Юрій виділяє три характерні риси фінансових відносин. По-перше, він зазначає, що фінансові відносини є розподільчими відносинами, що виникають на стадії розподілу та безпосередньо пов'язані з розподілом і перерозподілом ВВП. По-друге, фінансові відносини є грошовими відносинами, носієм яких є гроші. Також рисою фінансових відносин він вважає те, що їх кінцевою метою є формування й використання фондів усіх суб'єктів для задоволення економічних інтересів членів суспільства [4, с. 17].

Фінансові відносини на рівні підприємств визначають розвиток фінансових відносин у суспільстві та характеризуються певними особливостями. Так, В.М. Гриньова, В.О. Коюда зазначають, що «у структурі фінансових відносин фінанси підприємства посідають визначне місце, тому що обслуговують основну ланку суспільного виробництва, де створюються матеріальні блага» [5, с. 13]. На мікрорівні фінанси опосередковують процес розподілу й перерозподілу частки створеного на підприємстві валового внутрішнього продукту шляхом формування фінансових ресурсів, які спрямовуються на відшкодування витрат, пов'язаних з виробництвом і реалізацією продукції, на сплату податків і зборів до бюджету, на забезпечення розвитку самого підприємства.

Опосередковування фінансами розподілу частки ВВП, що створюється на макrorівні, між суб'єктами володіння різниться за формою та змістом залежно від організаційно-правової форми підприємства.

У корпоративному підприємстві, де суб'єкти господарської діяльності відділені від таких фізичних осіб, як засновники, акціонери чи наймані працівники, участь у процесах розподілу та перерозподілу створеної частки ВВП покладено на юридичні особи. Це зменшує або повністю нівелює вплив суб'єктивних факторів на розподіл доходу (засновників, керівництва, працівників).

Внаслідок ототожнення засновниками (власниками) отриманих доходів від бізнесу з індивідуальним доходом на рівні малих підприємств та індивідуальних підприємців відносини з державними інституціями у сфері розподільчих процесів стають більш індивідуалізованими. Об'єктивність розподільчих процесів набуває суб'єктивного характеру, іноді навіть психологічного. Незважаючи на характер реалізації розподільних і перерозподільних процесів на різних рівнях бізнесу, об'єктом фінансів підприємств є рух вартості ВВП та його трансформація у фінансові ресурси.

Фінанси підприємств безпосередньо пов'язані з рухом грошових коштів, тобто поняття «фінанси

підприємств» пов'язано з грошовими коштами та наявними фінансовими ресурсами. Водночас фінанси завжди пов'язані з відносинами володіння вартістю різними суб'єктами. Як зазначає А.М. Поддєрьогін, «такими суттєвими властивостями, які лежать в основі фінансів, є закономірності відтворювального процесу та грошові відносини, що виникають між учасниками суспільного виробництва на всіх стадіях процесу відтворення, на всіх рівнях господарювання, у всіх сферах суспільної діяльності» [6, с. 5].

Водночас не всі грошові відносини належать до фінансових. Г.М. Азаренкова, Т.М. Журавель, Р.М. Михайленко підкреслюють, що «грошові відносини перетворюються на фінансові, коли рух грошових коштів стає дещо самостійним. Таке відбувається в процесі формування, розподілу, використання грошових доходів та фондів згідно з цільовим призначенням у формі фінансових ресурсів» [7, с. 12].

Коли утворюється нове підприємство, перші фінансові відносини виникають на стадії формування його статутного капіталу, який з економічної точки зору є майном суб'єкта на дату його створення. Організаційно-правова форма визначає зміст фінансових відносин у процесі формування статутного капіталу підприємства. Фінансові відносини між засновниками будуються щодо напрямів вкладання капіталу та розподілу отриманого прибутку.

В процесі здійснення операційної діяльності у підприємства формується практика фінансових відносин з контрагентами щодо закупівлі сировини, товарів у постачальників та реалізації продукції споживачам. Також виникають відносини всередині самого підприємства з його структурними підрозділами під час розподілу фінансових ресурсів між центрами відповідальності для фінансування достатнього обсягу необоротних та оборотних активів в процесі господарської діяльності. Оплата праці робітників, їх матеріальне заохочення також є сферою відповідних фінансових відносин на підприємстві.

На організацію фінансових відносин підприємств істотно впливають їх галузева приналежність, техніко-економічні особливості діяльності. Як зазначає М.М. Бердар, «фінансові відносини формуються в межах окремих господарюючих суб'єктів та залежать від форм власності та організаційно-правової форми функціонування підприємства, його галузевої належності, складу майна та капіталу, структури фінансових ресурсів тощо» [8, с. 19]. Галузева специфіка впливає на склад і структуру фінансових ресурсів та виробничих засобів, тривалість операційного та фінансового циклів, особливості кругообігу капіталу, склад джерел фінансування простого та розширеного відтворення, можливості формування фінансових резервів.

Наприклад, у сільському господарстві природно-кліматичні умови зумовлюють необхідність формування фінансових резервів у натуральній та грошовій формах. Природні умови та біологічний цикл розвитку рослин і тварин фактично визначають кругообіг фінансових ресурсів та їх необхідність у певних періодах, тому виникає потреба залучення позикових коштів. У промислових підприємств також є свої особливості, які залежать від галузі, в якій працюють суб'єкти господарювання, сезонного попиту на певні групи товарів.

Підприємства торгівлі забезпечують ланцюжок доведення продукції виробника до споживача. Вони сприяють завершенню кругообігу суспільного продукту у товарній формі, що забезпечує його безперервність. Особливістю галузевої структури основних засобів торговельних підприємств є використання значною мірою орендованих активів. Є також свої особливості у складі та структурі обігового капіталу, значна частина якого вкладена в запаси товарно-матеріальних цінностей. Все це знаходить своє відображення в організації фінансових відносин на таких підприємствах.

У підприємств будь-якої організаційної форми та галузевої приналежності формуються фінансові відносини з фінансово-кредитними установами переважно щодо обслуговування платіжних розрахунків, касових операцій, отримання та повернення кредитів і сплати процентів по них, операцій страхування, страхових платежів та отримання страхових відшкодувань у разі настання страхового випадку, інвестиційних вкладень тощо.

Також велике значення має організація фінансових відносин з державними структурами переважно щодо сплати податків, соціального страхування, використання цільового державного фінансування, використання коштів відповідно до державних інвестиційних програм тощо.

Фінансові відносини, що виникають у процесі формування та використання фінансових ресурсів підприємств, формуються в процесі кругообігу його коштів, що опосередковується грошовими потоками за такими видами його діяльності, як основна (операційна) діяльність, інвестиційна та фінансова діяльність. Основний обсяг надходження та витрачання коштів здійснюється в рамках операційної діяльності. Переважно це надходження від реалізації продукції та виплати на оплату товарів. Фінансова діяльність підприємств пов'язана з отриманням та погашенням кредиту й виплатою дивідендів, а інвестиційна – переважно з реалізацією та купівлею необоротних активів.

Отже, така сукупність фінансових взаємовідносин підприємства із зовнішнім та внутрішнім середовищем потребує зосередження постійної уваги на таких питаннях:

– формування та регулювання грошових потоків для своєчасного фінансування витрат і виконання зобов'язань;

– управління реалізацією продукції та послуг, оперативний контроль за надходженням доходу від реалізації;

– управління основним та оборотним капіталом, розроблення заходів щодо оптимального формування та використання;

– підтримання платоспроможності підприємства та ліквідності його балансу;

– мобілізація й зростання грошових накопичень, підвищення рентабельності.

Фінансові відносини можна вважати основним предметом фінансової роботи на підприємстві, зокрема побудови раціональних фінансових відносин підприємства з бізнес-партнерами, державними органами, фінансово-кредитними інститутами. В процесі фінансових відносин формуються фінансові потоки, а забезпечення їх достатності, своєчасності, синхронізації є обов'язковою передумовою фінансової стабільності підприємства.

Ефективній організації фінансових відносин на підприємстві сприяють такі напрями фінансової роботи:

– забезпечення необхідного обсягу фінансових ресурсів для виконання планових завдань щодо основної господарської діяльності, капітальних вкладень, залучення кваліфікованих кадрів і задоволення соціальних потреб;

– організація раціональних взаємовідносин з фінансово-кредитною системою та іншими господарюючими суб'єктами, тобто своєчасне та повне виконання зобов'язань за платежами до бюджету, комерційним банкам, інвесторам та працівникам підприємства;

– збереження та ефективне використання основного та обігового капіталу;

– пошук найбільш ефективних шляхів використання фінансових, трудових і матеріальних ресурсів;

– виявлення резервів зростання фінансових результатів і підвищення рентабельності.

Оптимізувати всі сфери фінансових відносин на підприємстві можна шляхом налагодження фінансового планування, забезпечення оперативно-управлінської роботи та контрольної-аналітичної роботи у фінансовій сфері.

Фінансове планування допоможе забезпечити обґрунтування потреби підприємства у фінансових ресурсах та її збалансування джерелами покриття, що сприятиме повному та своєчасному фінансовому забезпеченню реалізації виробничих та економічних програм підприємства, а також максимізації прибутку.

Забезпечити постійний моніторинг якісних характеристик фінансових відносин та кількісних характеристик фінансових потоків можна за

допомогою налагодженої оперативно-управлінської фінансової роботи. Це позитивно вплине на результативність фінансових відносин підприємства у будь-якій сфері та підтримає рівень його ділової репутації.

Також важливою є об'єктивна оцінка економічної ефективності, доцільності кожної угоди та господарської операції. Під час формування фінансових відносин необхідно контролювати та аналізувати всю господарську діяльність: від перевірки законності, відповідності чинним фінансовим інструкцій, від наявності фінансових ресурсів до визначення її впливу на імідж і ділову репутацію підприємства.

У сучасних динамічних умовах функціонування підприємства стикаються з багатьма викликами та можливостями. Наприклад, через карантинні обмеження внаслідок пандемії діяльність підприємств окремих галузей була зменшена або зовсім припинена на певний час. Найбільш уразливими виявилися підприємства малого та середнього бізнесу, у яких не було резервного ліквідного капіталу для забезпечення запасу фінансової стійкості за несприятливих обставин. Більшість підприємств зіткнулася з низкою проблем, таких як зрив закупок і поставок, зменшення обсягів продажів, нестача коштів для оплати оренди та заробітної плати працівникам. Внаслідок сповільнення бізнес-активності підприємства змушені були шукати шляхи мінімізації витрат, раціоналізації фінансових відносин щодо сплати податків, заробітної плати, орендних платежів, відтермінування зобов'язань за поставленими товарами.

Дієздатність підприємств залежить від адаптації та переорієнтування бізнесу відповідно до змін зовнішнього середовища. У такій ситуації раціоналізація фінансових відносин має бути спрямована на відтермінування сплати платежів, пролонгацію боргових зобов'язань, зменшення витрат, пошук нових інвесторів та ефективних напрямів діяльності. У зв'язку з непрогнозованістю ринкової кон'єктури сфери фінансових відносин на підприємствах розширюються. Поширюються специфічні групи фінансових відносин, що пов'язані з неплатоспроможністю та банкрутством або реструктуризацією підприємств, що виникають під час злиття та поглинання, а також розподілу самого підприємства.

Висновки з проведеного дослідження. Побудова раціональних фінансових відносин підприємства з іншими суб'єктами ринку здійснюється в процесі фінансової роботи на підприємстві, що передбачає систему використання різноманітних форм і методів для фінансового забезпечення та досягнення поставлених цілей, зростання фінансових результатів.

Отже, фінансові відносини підприємства залежать від його форми власності та організаційно-

правової форми функціонування, його галузевої належності, складу майна та капіталу, структури фінансових ресурсів тощо. Очевидно, в сучасному динамічному середовищі підприємствам доводиться шукати шляхи реорганізації діяльності та ефективні схеми фінансових відносин, тому формування та адаптація як зовнішніх, так і внутрішніх фінансових відносин підприємств відповідно до нових загроз та можливостей сприятиме подальшому функціонуванню та розвитку суб'єктів підприємництва.

Ефективна організація фінансових відносин на підприємстві забезпечить своєчасне виконання зобов'язань перед бюджетами, власними працівниками на підприємстві, іншими господарюючими суб'єктами, фінансово-кредитною системою, а також ефективне управління його фінансовими ресурсами. Така організація фінансових відносин передбачає оптимізацію управління грошовими потоками від операційної, фінансової та інвестиційної діяльності, максимізацію прибутку та зростання добробуту власників підприємства. Формування ефективних фінансових відносин сприятиме своєчасному та повному забезпеченню підприємств фінансовими ресурсами для задоволення відтворювальних потреб, активізації інвестиційної діяльності та виконання всіх його фінансових зобов'язань.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Черничко Т.В. Фінансові відносини в системі економічних відносин. *Бізнес-Інформ*. 2014. № 5. С. 342–346.
2. Черничко Т.В. Фінансові та кредитні відносини в системі економічних відносин. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010. Вип. 20.11. С. 263–267.
3. Опарін В.М. Фінанси : загальна теорія Київ : Вид-во КНЕУ, 2002. 240 с.

4. Фінанси : підручник / за ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. Київ : Знання, 2008. 611 с.

5. Гриньова В.М., Коюда В.О. Фінанси підприємств : навчальний посібник. 3-тє вид., стер. Київ : Знання-Прес, 2006. 423 с.

6. Поддєрьогін А.М., Білик М.Д., Буряк Л.Д. та ін. Фінанси підприємств : підручник. 7-ме вид., без змін. Київ : КНЕУ, 2008. 552 с.

7. Азаренкова Г.М., Журавель Т.М., Михайленко Р.М. Фінанси підприємств : навчальний посібник для самостійного вивчення дисципліни. 3-тє вид., випр. і доп. Київ : Знання-Прес, 2009. 299 с.

8. Бернар М.М. Фінанси підприємств : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 352 с.

REFERENCES:

1. Chernichko T.V. (2014) Finansovi vidnosyny v systemi ekonomichnykh vidnosyn [Financial relations in the system of economic relations]. *Business-Inform*, no. 5, pp. 342–346.

2. Chernichko T.V. (2010) Finansovi ta kredytni vidnosyny v systemi ekonomichnykh vidnosyn [Financial and credit relations in the system of economic relations]. *Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine*, vol. 20.11, pp. 263–267.

3. Oparin V.M. (2002) *Finansy: zagaljna teorija* [Finance: general theory]. Kiev: KNEU (in Ukrainian).

4. Yuri S.I., Fedosov V.M. (ed.) (2008) *Finansy* [Finance]. Kiev: Knowledge (in Ukrainian).

5. Grinyova V.M., Koyuda V.O. (2006) *Finansy pidprijemstv* [Finance of enterprises]. Kyiv: Knowledge Press (in Ukrainian).

6. Podderyogin A.M. (ed.) (2008) *Finansy pidprijemstv* [Finance of enterprises]. Kiev: KNEU (in Ukrainian).

7. Azarenkova G.M., Zhuravel T.M., Mikhaileiko R.M. (2009) *Finansy pidprijemstv* [Finance of enterprises]. Kyiv: Knowledge Press (in Ukrainian).

8. Berdar M.M. (2010) *Finansy pidprijemstv* [Finance of enterprises]. Kiev: Center for Educational Literature. (in Ukrainian).